

- A.2.2. Να εκθέσετε τις συνέπειες των Βαλκανικών Πολέμων: α) στην εμφάνιση του εργατικού κινήματος στην Ελλάδα (Μονάδες: 5), β) στην οριστική επίλυση του Κρητικού Ζητήματος (Μονάδες: 10).

Μονάδες: 15

ΟΜΑΔΑ Β'

- B.1. Αντλώντας στοιχεία από τα παραθέματα που ακολουθούν και βασισμένοι στις ιστορικές σας γνώσεις να εκθέσετε τη στάση που τήρησαν έναντι του θεσμού της μοναρχίας: α) η «νέα γενιά» πολιτών, (Μονάδες: 12) β) ο Ελευθέριος Βενιζέλος έως και το 1913. (Μονάδες: 13)

Μονάδες: 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α':

Ο Όθων, δεχθείς άκων την εγκαθίδρυση συνταγματικού πολιτεύματος, δεν είχε την διάθεση της πιστής εφαρμογής αυτού. Ευθύς εξ' αρχής, παραβιάζων το πνεύμα του Συντάγματος, ανεμίχθη εις έργα διοικητικά, επεμβαίνων εις τας βουλευτικές εκλογάς και προσπαθών εκδήλως να συγκεντρώση εις χείρας του περισσότεραν εξουσίαν. Προ δε της αντιστάσεως, την οποίαν εύρισκε δεν εδίσταζεν, ως είναι ευνόητον, να λάβη μέτρα πιεστικά κατά της ελευθερίας του τύπου και της ανεξαρτησίας των συνειδήσεων, τούθ' όπερ εξήπτεν ακόμη περισσότερον την κατ' αυτού αντιπολίτευσην και προητοίμαζε την πτώσην του. [...]

Η προϊούσα κοινωνική εξέλιξις ενίσχυε το φιλελεύθερον και δημοκρατικόν πνεύμα, ούτως ώστε αι απολυταρχικαί τάσεις να μη είναι ανεκταί και να υπονομεύεται τουναντίον δια συνεχούς δράσεως η βασιλεία του Όθωνος. Βοηθούσης δε και της αναμίξεως των αντιπροσώπων των Προστατίδων Δυνάμεων εις την πολιτικήν ζωήν της χώρας, η οποία δεν έπαυε κατά τα έτη της απολυταρχίας και της συνταγματικής μοναρχίας, η θέσις του Όθωνος κατέστη τόσον επισφαλής, ώστε ευκόλως ανετράπη δι' επαναστάσεως [...]

A. Σβώλου, *Τα Ελληνικά Συντάγματα*, σσ. 79 – 80, στο: Αξιολόγηση των μαθητών στο μάθημα Θέματα Νεοελληνικής Ιστορίας, τεύχος πρώτο, Αθήνα 1999

ΚΕΙΜΕΝΟ Β':

Ό Βενιζέλος, διαπνεόμενος στις ιδέες και στις ενέργειές του από έντονο πολιτικό ρεαλισμό, είχε αντιληφθεί ότι οι δυνάμεις τής συντηρήσεως, όχι

μόνο δὲν εἶχαν ὀλοκληρωτικὰ καταβληθεῖ ἀλλὰ καὶ καθιστοῦσαν τὴν παρουσία τους αἰσθητὴ στὸ ἐπίπεδο τόσο τῆς ἰθύνουσας πολιτικῆς τάξεως, ὅσο καὶ τοῦ εὐρύτερου ἐκλογικοῦ σώματος. Πιστὸς στὴν ἀρχὴ τοῦ κοινοῦ συμφέροντος ἀπέδιδε δευτερεύουσα πάντοτε σημασία στὴν ἐφαρμογὴ τῶν εἰδικότερων δογμάτων, μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι θὰ ἐξασφαλιζόταν ἡ ἀποδοτικὴ λειτουργία τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν. Κάτω ἀπὸ ἀνάλογες προϋποθέσεις ἀποβαίνει ἀπόλυτα κατανοητὴ ἡ τακτικὴ τοῦ Βενιζέλου ἀπέναντι στὸ στέμμα· καὶ ἀναζητεῖ ἐπιπλέον τὴ δικαίωσή του στὸ γεγονός ὅτι ὁ συμβιβασμὸς τοῦ 1910 στὴ δυναμικὴ του μορφή, ἀνταποκρινόταν – τουλάχιστον βραχυπρόθεσμα – στὶς ὑπαγορεύσεις τοῦ γενικότερου συμφέροντος τῆς χώρας. Ἡ ἀποκατάσταση τῆς ἐσωτερικῆς ὁμόνοιας καὶ ἡ σύσφιγξη τῆς ἐθνικῆς ἐνότητας ἀποτελοῦσε τὴν προϋπόθεση γιὰ τὴν ἄμεση καὶ ἀποτελεσματικὴ ἀντιμετώπιση τῶν ἐξωτερικῶν ἀπειλῶν καὶ τὴν ἐπίλυση τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων.

Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, τ. ΙΔ': Νεώτερος Ἑλληνισμὸς ἀπὸ τὸ 1881 ὡς τὸ 1913, Αθήνα: Ἐκδοτικὴ Αθηνῶν, 2000, σ. 273

ΚΕΙΜΕΝΟ Γ':

Στὴν πραγματικότητα, ὁ Βενιζέλος ἐβλεπε ὅτι ἐφτανε ἡ ὥρα ποὺ ἡ Ελλάδα ἐπρεπε νὰ πολεμήσει· ὄφειλε νὰ διαθέτει ἰσχυρὸ στρατὸ καὶ, προπάντων, ἐθνικὴ συσπείρωση – μιὰ κοινωνία, τελικὰ, χωρὶς διχασμοὺς, χωρὶς κραδασμοὺς καὶ μὲ ἐθνικὴ ὁμοψυχία. Μάλιστα, ἐπανεφέρε το διάδοχο Κωνσταντῖνο στὴν ἡγεσία τοῦ στρατοῦ: θὰ ἔλεγε κανεὶς ὅτι δὲν ἦταν ὁ Στρατιωτικὸς Σύνδεσμος ποὺ τὸν ἔφερε ἀπὸ τὴν Κρήτη – ἐπράττε τὰ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ζητούσε.

Βασίλης Κρεμμυδάς, Σύντομη Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους, δεύτερη ἐκδοση, ἐκδόσεις Καλλιγράφος, Αθήνα 2012, σ. 95

- B.2.** Αξιοποιώντας τὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὰ κείμενα ἀλλὰ καὶ τὸ σχετικὸ πῖνακα ποὺ ἀκολουθοῦν καὶ βασισμένοι στὶς ἱστορικὲς σας γνώσεις, νὰ αναφερθεῖτε: **α)** στα μέσα ποὺ διέθεσε τὸ ἐλληνικὸ κράτος στὴν ΕΑΠ (Μονάδες: 10), **β)** νὰ αξιολογήσετε τὸ ἔργο ποὺ ἐπιτέλεσε ἡ ΕΑΠ στὴν περίθαλψη καὶ στὴν ἀποκατάσταση τῶν προσφύγων τῆς μικρασιατικῆς καταστροφῆς. (Μονάδες: 15)

Μονάδες: 25

ΚΕΙΜΕΝΟ Α':

Για τὴν υλοποίηση τοῦ ἔργου τῆς ἡ ΕΑΠ «προικοδοτήθηκε» μὲ ἓνα πρωτοφανὲς γιὰ τὰ δεδομένα τῆς ἐποχῆς σύνολο χρηματικῶν καὶ υλικῶν πόρων, ποὺ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τὰ δάνεια ποὺ συνάφθηκαν μὲ σκοπὸ τὴ χρηματο-

δότηση της προσφυγικής αποκατάστασης και από τις τεράστιες εκτάσεις που της παραχωρήθηκαν με σκοπό την αποκατάσταση των (αγροτών) προσφύγων. [...]

Το δεύτερο «εργαλείο», βέβαια, το οποίο είχε στη διάθεσή της η ΕΑΠ για να προχωρήσει στην υλοποίηση του έργου της ήταν οι διαθέσιμες γαίες. Πράγματι, με το Πρωτόκολλο του Σεπτεμβρίου του 1923 το ελληνικό δημόσιο είχε δεσμευτεί ότι θα μεταβίβαζε στον υπό ίδρυση αυτόνομο οργανισμό και υπό την απόλυτή κυριότητά του εκτάσεις τουλάχιστον 500.000 εκταρίων (δηλαδή περίπου 5.000.000 στρεμμάτων).

Κώστας Κατσάπης, Το προσφυγικό ζήτημα, στο: Το 1922 και οι πρόσφυγες μια νέα ματιά, επιμέλεια – εισαγωγή: Αντώνης Λιάκος, εκδόσεις Νεφέλη, σελ. 142

ΠΙΝΑΚΑΣ:

ΔΙΑΘΕΣΙΜΟΤΗΤΑ ΓΑΙΩΝ ΚΑΤΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑ

ΚΑΤΑ ΠΡΟΕΛΕΥΣΗ	ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ	ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΕΣ	ΣΤΡΕΜΜΑΤΑ
Βουλγάρων μεταναστών	940.207	Μακεδονία	5.487.865
Τουρκικά ανταλλάξιμα	4.981.090	Θράκη	2.260.190
Τουρκικά μη ανταλλάξιμα	199.598	Ήπειρος	80.838
Εξ απαλλοτριώσεως	588.452	Κρήτη	154.552
Εξ επιτάξεως	367.363	Παλαιά Ελλάς	362.452
Δημόσια	536.393	Λήμνος	44.547
Ξένων υπηκόων	295.953		
Άλλων κατηγοριών	481.388		
Σύνολο	8.390.444		8.390.444

Α. Α. Πάλλης, «Το προσφυγικόν ζήτημα», Μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Τόμος 10^{ος}: Ελλάς, Αθήνα κ.κ., σ. 670

ΚΕΙΜΕΝΟ Β':

Στα έξι χρόνια της ζωής της η Επιτροπή επιτέλεσε τεράστιο έργο και ταύτισε το όνομά της με την προσφυγική αποκατάσταση. Παρ' ότι η διοίκηση και η χάραξη της πολιτικής της οφείλονται σε ξένους, δεν πρέπει να λησμονούμε ότι αυτοί που στελέχωσαν το μηχανισμό της ήταν Έλληνες και ότι η χρηματοδότηση των προγραμμάτων της βάρυνε το ελληνικό κράτος. Πρόκειται ίσως για τη μόνη περίπτωση γόνιμης συνεργασίας μεταξύ Ελλήνων και ξένων στη σύγχρονη περίοδο. Αλλωστε, η εγκατάσταση των προσφύγων εξακολουθεί να αποτελεί το σημαντικότερο επίτευγμα του νεοελληνικού κράτους από της συστάσεώς του. Τα παραπάνω σε καμία περίπτωση δε σημαίνουν ότι δεν υπήρξαν τριβές και προβλήματα, λάθη και αδικίες. Κάποιοι έμειναν έξω από το πρόγραμμα αποκατάστασης αλ-

λά ο σπουδαιότερος κοινωνικός στόχος επιτεύχθηκε για την κρίσιμη μάζα των προσφύγων. Στόχος που δεν ήταν άλλος από την ένταξή τους στην ελληνική κοινωνία, ώστε να εξαλειφθούν εστίες αναταραχής και αποσταθεροποίησης. Η περίθαλψη και η εγκατάσταση των προσφύγων δεν ήταν μόνο ζήτημα εθνικής φιλοτιμίας αλλά και πολιτικής πρόληψης. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει το 1926 ο πρόεδρος της ΕΑΠ Charles Howland, «η αρωγή σε τέτοιες ατυχείς στιγμές αποτελεί όχι μόνο ζήτημα ανθρωπισμού αλλά και πολιτική αναγκαιότητα».

Ιστορία του Νέου Ελληνισμού 1770 – 2000, τ.7^{ος} «Ο Μεσοπόλεμος (1922 –1940)», εκδ. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 2003, σελ. 90 – 91

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

ΟΜΑΔΑ Α'

- A.1.1. α) Λάθος
β) Σωστό
γ) Σωστό
δ) Λάθος
ε) Σωστό

A.1.2. **«Φροντιστήριο της Τραπεζούντας»:** ιδρύθηκε το 1682 από το μεγάλο Τραπεζούντιο δάσκαλο του Γένους Σεβαστό Κυμινήτη και λειτούργησε παρά τις αντιξοότητες μέχρι το 1922, έπαιξε σημαντικό ρόλο στην πνευματική και ηθική ανάπτυξη των Ελληνοποντίων και στην ανάπτυξη της εθνικής τους συνείδησης.

«Ροπαλοφόροι»: Αμέσως μετά την κήρυξη της επανάστασης στο Θέρισο, το 1905, ο πρίγκιπας, θορυβημένος, επέβαλε με τη συγκατάθεση των Μεγάλων Δυνάμεων τον στρατιωτικό νόμο σε όλη την Κρήτη. Η Κρητική Βουλή, που ενεργούσε κατά τις εντολές του αρμοστειακού περιβάλλοντος, αφού δεν υπήρχε αντιπολίτευση, ψήφισε το νόμο «Περί ιδρύσεως σώματος δημοφρουρών», οι οποίοι θα στήριζαν την έννομη τάξη. Αυτούς τους αποκαλούσαν οι επαναστάτες «ροπαλοφόρους».

«Κοινωνιολογική Εταιρεία»: Αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος που ιδρύθηκε στις αρχές του 20ου αιώνα. Ειδικότερα, τα αριστερά κόμματα αρχικά ήταν ομάδες με σοσιαλιστικές ιδέες, συνήθως ξένες προς την κοινωνική βάση στην οποία ήθελαν να απευθυνθούν, και αντιμετώπιζαν δυσκολίες συνεννόησης και κομματικής συσπείρωσης. Σοβαρότερη από όλες αυτές τις ομάδες ήταν η Κοινωνιολογική Εταιρεία, η οποία ξεκίνησε από μερικούς διανοούμενους ως αριστερός μεταρρυθμιστικός σύνδεσμος, με στόχο να προπαγανδίσει πολιτικές θέσεις και στη συνέχεια να ιδρύσει κόμμα. Επιζητούσε για όλα τα μέλη της κοινωνίας ισότητα ευκαιριών, κοινωνικοποίηση των μέσων παραγωγής και διανομή των αγαθών ανάλογα με τις ανάγκες καθενός, πράγμα που θα μπορούσε να υλοποιηθεί με τη σταδιακή αναμόρφωση της οικονομίας και τη συνταγματική μεταβολή. Για να επιτευχθούν αυτοί οι στόχοι έπρεπε

να οργανωθούν οι εργάτες σε επαγγελματικές ενώσεις και να ιδρύσουν κόμμα. Αξίζει, τέλος, να αναφερθεί ότι, η σοσιαλδημοκρατική «Κοινωνιολογική Εταιρεία» εμφανίστηκε για πρώτη φορά στις εκλογές της 8ης Αυγούστου 1910, όταν σε κάποιες εκλογικές περιφέρειες έθεσαν υποψηφιότητα σοσιαλιστές υποψήφιοι.

A.2.1.α. Οι τουρκικές διώξεις της περιόδου του πρώτου διωγμού (1914) εντάσσονταν σ' ένα γενικότερο σχέδιο εκρίζωσης του ελληνικού στοιχείου. Η εθνική αφύπνιση των Τούρκων, που είχε ξεκινήσει από τα τέλη του 19ου αιώνα, ενισχύθηκε μετά την εδαφική συρρίκνωση της Οθωμανικής αυτοκρατορίας. Ο τουρκικός εθνικισμός συνέβαλε στην εχθρική αντιμετώπιση των μειονοτήτων που ζούσαν στην Οθωμανική αυτοκρατορία. Στο στόχαστρο βρέθηκαν κυρίως οι Έλληνες και οι Αρμένιοι, καθώς είχαν συγκεντρώσει στα χέρια τους το μεγαλύτερο μέρος του εμπορίου και της βιομηχανίας της χώρας. Η εκκρεμότητα επίσης στο ζήτημα της κατακύρωσης των νησιών του ανατολικού Αιγαίου στην Ελλάδα επιδείνωσε τις σχέσεις Ελλάδας – Τουρκίας.

A.2.1.β. Η φύση και η μέθοδος της εξαπόλυσης συστηματικών διώξεων κατά των Ελλήνων του Πόντου από τους Νεότουρκους και τους Κεμαλικούς, ενώ έχει πολλά κοινά χαρακτηριστικά με τη γενοκτονία των Εβραίων, έχει δύο βασικές διαφορές, κατά τον Π. Ενεπεκίδη. Δεν έχει καμία ιδεολογική, κοσμοθεωρητική ή ψευδοεπιστημονική θεμελίωση περί γενετικής, ευγονικής και αρίας ή σημιτικής φυλής. Εξυπηρετούσε μόνο τη συγκεκριμένη πρακτική πολιτική σκοπιμότητα της εκκαθάρισης της Μ. Ασίας από το ελληνικό στοιχείο.

A.2.2.α. Η απουσία εργατικού κινήματος στην Ελλάδα κράτησε ως το τέλος των Βαλκανικών πολέμων. Η ενσωμάτωση της Θεσσαλονίκης στην Ελλάδα, μιας πόλης με σημαντικό – για τα μέτρα της περιοχής – βιομηχανικό υπόβαθρο και με κοσμοπολίτικο χαρακτήρα, αποτέλεσε σημείο αναφοράς για το εργατικό κίνημα. Η μεγάλη πολυεθνική εργατική οργάνωση της πόλης, η Φεντερασιόν, με πρωτεργάτες σοσιαλιστές από την ανοιχτή σε νέες ιδέες εβραϊκή κοινότητα της πόλης, αποτέλεσε σημαντικό δίαυλο για τη διάδοση σοσιαλιστικής και εργατικής ιδεολογίας στη χώρα.

A.2.2.β. Η ευτυχής για την Ελλάδα έκβαση των Βαλκανικών πολέμων έδωσε και στο Κρητικό Ζήτημα την οριστική λύση του. Με το άρθρο 4 της Συνθήκης του Λονδίνου (30 Μαΐου 1913) ο σουλτάνος παραιτήθηκε από όλα τα δικαιώματά του στην Κρήτη, την οποία παραχωρούσε στις Μ. Δυνάμεις της Ευρώπης. Με ιδιαίτερη συνθήκη ειρήνης μεταξύ της Ελλάδας και της Τουρκίας (14 Νοεμβρίου 1913) ο σουλτάνος παραιτήθηκε από κάθε δικαίωμά του στην Κρήτη, η οποία έτσι εντάχθηκε στην ελληνική επικράτεια ως οργανικό και αναπόσπαστο τμήμα της. Οι Μ. Δυνάμεις αποδέχθηκαν σιωπηρά τη λύση αυτή, δηλώνοντας απλώς ότι έλαβαν γνώση των ενεργειών της ελληνικής κυβέρνησης.

Ένα μήνα αργότερα, την 1η Δεκεμβρίου 1913, κηρύχθηκε και επίσημα η ένωση της Κρήτης με την Ελλάδα, με την παρουσία του τότε βασιλιά Κωνσταντίνου και του πρωθυπουργού Ελευθερίου Βενιζέλου. Η ελληνική σημαία υψώθηκε στο ιστορικό φρούριο του Φιρκά και, στη θέση, όπου άλλοτε κυμάτιζε η τουρκική σημαία, στήθηκε μαρμάρινη επιγραφή που έγραφε:

ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΚΡΗΤΗ

1669 – 1913

ΗΤΟΙ, 267 ΕΤΗ, 7 ΜΗΝΕΣ, 7 ΗΜΕΡΑΙ

ΕΤΗ ΑΓΩΝΙΑΣ

ΟΜΑΔΑ Β'

B.1.α. Η παρακμή των ξενικών κομμάτων συμπίπτει με την ανάπτυξη μιας νέας γενιάς ανθρώπων με εντελώς διαφορετική νοοτροπία και καταβολές. Η στάση της «νέας γενιάς» έναντι του θεσμού της μοναρχίας και οι λόγοι που την υπαγόρευαν αποτυπώνονται στο κείμενο του Αλέξανδρου Σβώλου «Τα ελληνικά συντάγματα» [δευτερογενής και έμμεση ιστορική πηγή]. Η νέα γενιά ασκούσε έντονη κριτική στους παλαιότερους και φρονούσε ότι το συνταγματικό πολίτευμα δεν μπορούσε να αναπτυχθεί, καθώς το εμπόδιζαν η Αυλή και ο ίδιος ο βασιλιάς, τον οποίο θεωρούσε πολιτικά ατάλαντο. Σύμφωνα με το κείμενο του Αλέξανδρου Σβώλου, ο τρόπος με τον οποίο πολιτεύτηκε ο Όθων προκάλεσε τη λαϊκή «αντίσταση». Παραβιάζοντας τις κύριες αρχές της συνταγματικής μοναρχίας, ασκούσε παρεμβατική πολιτική τόσο στη διοίκηση όσο και στη διαδικασία διεξαγωγής των εκλογών επιδιώκοντας τη μεγαλύτερη δυνατή συγκέντρωση εξουσιών στα χέρια του. Μάλιστα, η τακτική του

να προσπαθεί να ενισχύσει τους κυβερνητικούς υποψηφίους στις εκλογές οδήγησε τα κόμματα της αντιπολίτευσης σε διαρκή σύγκρουση με την αυλή, σε μια περίοδο που οι διαφωνίες τους είχαν απαλυνθεί. Στις αντιδράσεις που προκαλούσε η πολιτική του απαντούσε, σύμφωνα με το ίδιο κείμενο, με νέες απαγορεύσεις κατά της ελευθεροτυπίας. Ωστόσο η κοινωνική εξέλιξη, απόρροια της οικονομικής και τεχνικής ανάπτυξης, είχε ως επακόλουθο την αύξηση του αστικού πληθυσμού και τη διάδοση της παιδείας. Η σχετικά γρήγορη διάδοση της παιδείας αύξησε τις κοινωνικές εντάσεις. Οι απαιτήσεις των ανθρώπων αυξήθηκαν. Ακόμη και οι ημιμαθείς άρχισαν να επικρίνουν τις δυσλειτουργίες του κράτους και την καθυστέρηση σε σχέση με τις χώρες της Δύσης, ενώ εντάθηκε η επιθυμία για συμμετοχή στα πολιτικά πράγματα. Στο περιβάλλον αυτό ενισχύθηκαν οι φιλελεύθερες και δημοκρατικές τάσεις. Με την παρέμβαση και των Μεγάλων Δυνάμεων που ήδη από την περίοδο της απόλυτης μοναρχίας αναμειγνύονταν στην πολιτική ζωή της χώρας, το Φεβρουάριο του 1862 η δυσαρέσκεια κατέληξε σε επανάσταση με αίτημα την απομάκρυνση του βασιλιά. Στις 12 Οκτωβρίου 1862 ο Όθων αναγκάστηκε να εγκαταλείψει τη χώρα.

- Β.1.β.** Η στάση που τήρησε ο Ελευθέριος Βενιζέλος απέναντι στο θεσμό της μοναρχίας έως το 1913 αποτυπώνεται τόσο στο κείμενο από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους» όσο και το κείμενο του Β. Κρεμμυδά, «Σύντομη Ιστορία του Ελληνικού Κράτους» [δευτερογενείς και έμμεσες ιστορικές πηγές]. Ήδη από την πρώτη δημόσια εμφάνιση του Βενιζέλου ως ελλαδίτη πολιτικού, στις 5 Σεπτεμβρίου 1910, στην ομιλία του, που έγινε στην πλατεία Συντάγματος, και στην οποία έκανε προγραμματικές δηλώσεις δεν έθεσε πολιτειακό ζήτημα. Η στάση του, σύμφωνα με το κείμενο από την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», υπαγορεύτηκε από έντονο πολιτικό ρεαλισμό, καθώς είχε επίγνωση ότι στους κόλπους της ιθύνουσας πολιτικής τάξης όσο και του εκλογικού σώματος τα συντηρητικά στοιχεία που συντάσσονταν με τη μοναρχία. Υπηρετώντας, έτσι, το κοινό συμφέρον και επιδιώκοντας την κοινωνική γαλήνη, δεν έθεσε ζήτημα κατάργησης της μοναρχίας, όπως ακριβώς ζητούσε και ο Στρατιωτικός Σύνδεσμος. Μάλιστα, στις 6 Οκτωβρίου 1910 πήρε εντολή σχηματισμού κυβέρνησης μετά την παραίτηση της Κυβέρνησης Δραγούμη. Επειδή, όμως, αντιμετώπιζε προβλήματα με την εξασφάλιση ψήφου εμπιστοσύνης, σε συνεννόηση με το βασιλιά Γεώργιο Α'

προχώρησε σε διάλυση της Βουλής και προκήρυξη νέων εκλογών. Εξάλλου όταν το πρώτο εξάμηνο του 1911 ψηφίστηκαν από τη Βουλή 53 τροποποιήσεις μη θεμελιωδών διατάξεων του συντάγματος, ενισχύθηκε η θέση της μοναρχίας και επετράπη στον βασιλιά, παρά τη συνταγματική απαγόρευση, να συμμετάσχει στη διαδικασία της αναθεώρησης. Και πάλι, σύμφωνα με την «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», με τη στάση του αυτή ο Βενιζέλος υπηρετεί το συλλογικό συμφέρον επιδιώκοντας την εθνική ομόνοια και την ενίσχυση της εσωτερικής ενότητας. Ο Βασίλης Κρεμμυδάς, επιβεβαιώνοντας την άποψη αυτή, προσθέτει ότι η στάση του Βενιζέλου ήταν απότοκη της επιδίωξής του για εθνική συσπείρωση και ομοψυχία, καθώς διέβλεπε ότι σύντομα η Ελλάδα θα καλούνταν να πολεμήσει στον Α' Παγκόσμιο Πόλεμο. Στο πλαίσιο αυτό εντάσσεται και η παραχώρηση του αξιώματος του αρχιστράτηγου στον Κωνσταντίνο, ο οποίος το 1913 διαδέχτηκε τον βασιλιά Γεώργιο Α' μετά τη δολοφονία του τελευταίου το ίδιο έτος.

Β.2.α. Η ελληνική κυβέρνηση, μπροστά στο τεράστιο έργο της περίθαλψης και αποκατάστασης των προσφύγων που έπρεπε να αναλάβει, ζήτησε τη βοήθεια της Κοινωνίας των Εθνών (ΚΤΕ), με πρωτοβουλία της οποίας, το Σεπτέμβριο του 1923 ιδρύθηκε ένας αυτόνομος οργανισμός με πλήρη νομική υπόσταση, η Επιτροπή Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΕΑΠ), με έδρα την Αθήνα. Βασική αποστολή της ήταν να εξασφαλίσει στους πρόσφυγες παραγωγική απασχόληση και οριστική στέγαση. Τα μέσα που διέθεσε το ελληνικό κράτος στην ΕΑΠ περιγράφονται στο κείμενο του Κώστα Κατσάπη, «Το προσφυγικό ζήτημα» [δευτερογενής και έμμεση ιστορική πηγή], καθώς και στο σχετικό πίνακα που περιλαμβάνει, κατά προέλευση και κατά περιφέρεια, τις γαίες που διατέθηκαν από το ελληνικό κράτος στην ΕΑΠ.

Η ελληνική κυβέρνηση διέθεσε στην ΕΑΠ αρχικά τις ιδιοκτησίες των Τούρκων ανταλλαξίμων και των Βουλγάρων που εγκατέλειψαν την Ελλάδα. Οι διαθέσιμες αυτές εκτάσεις, σύμφωνα με το σχετικό πίνακα, αποτελούν άνω του 50% των διαθέσιμων προς την ΕΑΠ γαίων (συνολικά 5.921.297 στρέμματα). Οι περισσότερες από αυτές τις περιουσίες βρίσκονταν στη Μακεδονία, τη Θράκη, αλλά και στην Κρήτη, γεγονός που οδήγησε την ΕΑΠ να δώσει προτεραιότητα στην αγροτική αποκατάσταση των προσφύγων και ιδίως στις περιοχές αυτές. Ταυτόχρονα διατέθηκαν από το ελληνικό κράτος

στην ΕΑΠ κτήματα του Δημοσίου (536.393 στρέμματα), κτήματα που απαλλοτριώθηκαν με την αγροτική μεταρρύθμιση και μοναστηριακή γη (συνολικά πάνω από 8.000.000 στρέμματα). Το κείμενο του Κώστα Κατσάπη επιβεβαιώνει την μεταβίβαση από το ελληνικό δημόσιο προς την ΕΑΠ 5.000.000 περίπου στρεμμάτων χαρακτηρίζοντας μάλιστα τις εκτάσεις αυτές «εργαλείο» στα χέρια της ΕΑΠ. Παραχωρήθηκε επίσης το ποσό από δύο δάνεια (1924, 1928) που είχε συνάψει η ελληνική κυβέρνηση στο εξωτερικό, οικόπεδα μέσα ή γύρω από τις πόλεις για την ανέγερση αστικών συνοικισμών καθώς και το τεχνικό και διοικητικό προσωπικό του Υπουργείου Γεωργίας και Υπουργείου Προνοίας και Αντιλήψεως.

Β.2.β. Η αποκατάσταση και η αφομοίωση των προσφύγων στην Ελλάδα ήταν, κατά γενική ομολογία, το σημαντικότερο επίτευγμα του νέου ελληνικού κράτους. Μεγάλο μέρος του έργου αυτού έγινε από το 1924 έως το 1928 και σε αυτό καθοριστικό ρόλο έπαιξε η λειτουργία της ΕΑΠ. Η συνεισφορά της ΕΑΠ στην περίθαλψη και στην αποκατάσταση των μικρασιατών προσφύγων αναδεικνύεται στο κείμενο από την «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού» [δευτερογενής και έμμεση ιστορική πηγή].

Αν λάβει κανείς υπόψη τις αντικειμενικές δυσχέρειες, όπως τη δεινή οικονομική κατάσταση της χώρας, τις πολιτικές περιστάσεις κατά τις δεκαετίες του 1920 και του 1930, την ελλιπή κρατική οργάνωση και, κυρίως, τον τεράστιο αριθμό των προσφύγων που έφθασαν στην Ελλάδα, αντιλαμβάνεται γιατί το έργο της αποκατάστασης των προσφύγων έχει χαρακτηριστεί «τιτάνιο». Σύμφωνα με το κείμενο, η εγκατάσταση των προσφύγων εξακολουθεί να αποτελεί το σημαντικότερο επίτευγμα του νεοελληνικού κράτους από της συστάσεώς του. Το γεγονός ότι ήταν ένας οργανισμός υπό διεθνή έλεγχο τη βοήθησε να είναι αποστασιοποιημένη από την ταραγμένη ελληνική πολιτική ζωή και ως εκ τούτου αποτελεσματικότερη. Βέβαια, για την υλοποίηση των προγραμμάτων της το ελληνικό κράτος της παραχώρησε τα υλικά μέσα και το ανθρώπινο δυναμικό. Το ίδιο κείμενο επισημαίνει ότι παρ' ότι η διοίκηση και η χάραξη της πολιτικής της οφείλονται σε ξένους, αυτοί που στελέχωσαν το μηχανισμό της ήταν Έλληνες και ότι η χρηματοδότηση των προγραμμάτων της βάρυνε το ελληνικό κράτος. Και αν σε κάποιες περιπτώσεις το έργο των κατά τόπους επιτροπών της ΕΑΠ ή του κράτους γινόταν βιαστικά, εμπειρικά και πρόχειρα ή εξυπηρετούσε απλώς

άμεσες ανάγκες και πολιτικές σκοπιμότητες, αυτό δεν μειώνει τη σπουδαιότητα του συνολικού έργου που επιτεύχθηκε. Πράγματι, όπως επιβεβαιώνεται και στην «Ιστορία του Νέου Ελληνισμού», υπήρξαν τριβές και προβλήματα, λάθη και αδικίες, καθώς κάποιοι έμειναν έξω από το πρόγραμμα αποκατάστασης. Οι πρόσφυγες κατηγορούσαν το ελληνικό κράτος ότι η ανταλλάξιμη περιουσία δεν περιήλθε πάντοτε σε αυτούς. Πράγματι, παρά την ύπαρξη νόμων (ήδη πριν από το 1922) που απαγόρευαν τη μεταβίβαση της μουσουλμανικής ακίνητης ιδιοκτησίας, η έλλειψη κτηματολογίου, η ανυπαρξία, σε πολλές περιπτώσεις, τίτλων ιδιοκτησίας και η δυσκολία στην οριοθέτηση ή την περιφραξή της, συνέβαλαν στο να περιέλθουν τέτοιες εκτάσεις σε ντόπιους. Αλλά και το ίδιο το κράτος κάποιες φορές παραχώρησε ανταλλάξιμη περιουσία σε γηγενείς ακτήμονες ή σε ευαγή ιδρύματα. Εντούτοις ο σπουδαιότερος κοινωνικός στόχος επιτεύχθηκε για την κρίσιμη μάζα των προσφύγων. Ο ίδιος ο πρόεδρος της ΕΑΠ, Charles Howland, αναφέρει ότι «η αρωγή σε τέτοιες ατυχείς στιγμές αποτελεί όχι μόνο ζήτημα ανθρωπισμού αλλά και πολιτική αναγκαιότητα», φράση που αναδεικνύει τον κύριο στόχο της ΕΑΠ, που είναι η εξάλειψη των εστιών κοινωνικής έντασης και ευρύτερης αποσταθεροποίησης.